

LSD

Learning center

As usual to self development

ศูนย์การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เพื่อพัฒนาตนเอง

บทความ อิทธิบาทธรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิต ของคนในชุมชน

เขียนโดย

พระปลัดวัชระ วชิรญาโณ

เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

อิทธิบาทธรรมส่งเสริมคุณภาพชีวิต ของคนในชุมชน

พระปลัดวัชรระ วชิรญาโณ^๑

๑. บทนำ

สังคมของการทำงานมีปัญหามากมายที่ผ่านมา บนพื้นฐานของความเจริญรุ่งเรืองไปตามกระแสโลกนิยมซึ่งแต่ละที่ก็พยายามหาทาง แก้ปัญหาและหาหนทางเจริญก้าวหน้า แต่ก็เชื่อว่าทุกคนจะทำได้ และเจอประตูสู่ความสำเร็จ จากปัจจุบันไม่มีแนวทางอันเป็นวิถีทางที่ดีที่สุดในการสนับสนุนการดำรงชีวิต เพื่อพัฒนาความเป็นชุมชนที่ยั่งยืน แต่การศึกษาแบบทบทวนเป็นระบบจากการสนับสนุนการพัฒนาความพร้อม และความดีงามครบทุกด้านของชุมชน จึงต้องมีการประยุกต์ทฤษฎีหรือการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยกำหนดเลือกเอาหลักธรรมที่จะสามารถนำมาเป็นแนวทาง ให้การปฏิบัติให้มี อิทธิพลต่อบทบาทต้นแบบหลักฐานเชิงประจักษ์การกับการสนับสนุนแต่ละวิธีการที่มีอยู่อันมีข้อจำกัด แม้กระนั้นจุดเน้นในการเข้าถึง สู่การพัฒนาชุมชน ด้วยการการศึกษาในระดับสูงต่อไปนั้นต้องใช้ความอดทนและความพยายาม และหลักทางพระพุทธศาสนาจึงสามารถนำมาเป็นแรงในการสนับสนุน ให้ชุมชนสามารถปรับและร่วมกันสร้างพลังสร้างแรงบันดาลใจสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ในท่ามกลางทรัพย์สินที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยนอกเหนือจากการในการสนับสนุนทั้งภาครัฐองค์กรต่าง ๆ ดังนั้นจึงยกเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในการนำมาประยุกต์เพื่อให้เกิดความประสบความสำเร็จในการทำงาน นั่นคือ หลักของ อิทธิบาท ๔ ธรรมแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย ๑). ฉันทะ คือ ความรักงานพอใจกับงานที่ทำอยู่ ๒) วิริยะ คือ ขยันหมั่นเพียรกับงาน ๓). จิตตะ คือ ความเอาใจใส่รับผิดชอบงาน ๔) วิมังสา คือ การพินิจพิจารณา ดังนั้นเพื่อความเข้าใจและประกอบกับการเขียนเรื่องนี้นั้น จึงได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของบทความเรื่องนี้ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาอิทธิบาทธรรมในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของบุคคลากรชุมชน ๒) เพื่อประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

คำสำคัญ: อิทธิบาท ๔ , ส่งเสริม, คุณภาพชีวิตของชุมชน

^๑ น.ธ.เอก พธ.บ. Cc.Tibetan language M.A. (Buddhist studies) University of Delhi, Indiaอาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

๒. แนวคิดในหลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ นั้นตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อจะใช้หลักการ และแนวคิดให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท ที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน พระไตรปิฎก เพื่อจะให้มันเป็นข้อปฏิบัติ หรือเป็นแนวทางให้ประสบผลสำเร็จ หรือประกอบการงานที่ดีเมื่อต้องการสมาธิเพื่อให้ กิจที่ทำนั้นดำเนินไปอย่างได้ผลดี ก็พึงปลูกเร้าและชักจูงด้วยอิทธิบาท ๔ พระพุทธองค์ได้ให้หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ในสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก^๒ ไว้ว่า สำหรับสาวกทั้งหลายของเรา ผู้ปฏิบัติตามเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑) เจริญอิทธิบาท อันประกอบไปด้วย ฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะ ความเพียรสร้างสรรค์) ๒) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วย วิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะ ความเพียรสร้างสรรค์) ๓) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตต ความเพียรสร้างสรรค์) ๔) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วย วิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสา สมาธิความเพียรสร้างสรรค์) ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและ อภิญญาบารมีอยู่ พระพุทธองค์ได้ตรัสใน สูตรต้นตปิฎก ที่มณฑล มหาวรรค^๓ ว่า พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติอิทธิบาท ๔ ประการนี้และ เพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นพอสรุปได้ดังนี้คือ พระพุทธองค์ได้กล่าวถึงอิทธิบาท ๔ ว่า เป็นสิ่งเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญ เพื่อพลิกแพลงให้เกิดความสำเร็จเพื่อละกิเลสอันเป็นเครื่องผูกใจ ๔ ประการ จากการทบทวนเอกสารปรากฏว่า มีนักวิชาการและผู้วิจัยค้นคว้าได้ศึกษาและอธิบาย ถึงความหมายของอิทธิบาท ๔ ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เขียนเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ สรุปได้ว่าหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ ๔ ประการ ที่ในปัจจุบันแม้เราจะหลงลืมกันไปบ้างว่า คืออะไร แต่ถ้าหากได้ย้อนรำลึกกันบ้างว่ามีอะไร และคืออะไร จะเห็นได้ว่าหลักธรรม อายุ ๒ พันกว่าปีนี้ ไม่มีคราวใดที่จะเรียกว่าล้าสมัย ๑) ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำจึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ในขณะนี้ ๒) วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ ๓) จิตตะ คือความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้ ๔) วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้ง คอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา

ดังนั้น หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่าอิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๗/๒๕๒.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๗/๒๑๙.

๑) ฉันทะ : รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มีใช้สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงพออย่างได้รางวัลหรือผลกำไร

๒) วิริยะ : สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน) คือ พากเพียรทำ ขยัน หมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

๓) จิตตะ : ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือ เอาจิตฝักใฝ่ ตั้งจิต รับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้น บ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

๔) วิมังสา : ทำงานด้วยปัญญา ในการ ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจสอบ ตรวจสอบแก้ไข ใช้ ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อน เกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัตถุประสงค์ค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป^๔

พระกวีวรรณ อ่างใน พิศราพร วีรสิทธิ์ ได้กล่าวไว้ว่า หลักในการทำงานให้สำเร็จนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อิทธิบาท” มาจากคำว่า อิทธิ = ความสำเร็จ บาท = วิธีทางที่จะนำไปสู่ เมื่อ “อิทธิบาท” เป็นชื่อของธรรมหมวดหนึ่ง ก็หมายความว่า ธรรมหมวดนั้นแหละเป็น “หลักการ” สำคัญที่จะนำเราไปสู่จุดหมายปลายทาง หรือไปสู่ความสำเร็จได้^๕

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้อธิบายว่า อิทธิบาท คือ ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่และ ๔) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิดการทาก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไม่ไปไม่ได้

จากความหมายของหลักอิทธิบาท ๔ พอสรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จเป็นบันไดแห่งความสุขและความสำเร็จ คนเราเมื่อมีความรัก ความพอใจ ขยันหมั่นเพียรความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอการงานย่อมมีประสิทธิภาพและคนงานก็ย่อมมีความสุข

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมนุญชิวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๔๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ กรมศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

^๕ พิศราพร วีรสิทธิ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบห้าประการของบุคลิกภาพและ ความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคตามหลักอิทธิบาท ๔ ของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานอยู่ในสำนักงาน ประกันสังคม”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคาแหง , ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^๖ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), พจนานุกรมธรรมของท่านปัญญานันทะ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๐.

๒.๑. องค์ประกอบของอิทธิบาทธรรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ ไว้เป็นที่น่าสนใจในการนำไปปฏิบัติของแต่ละกลุ่มงานและชุมชน ตั้งองค์การสำคัญในแต่ละชุมชนได้เป็นอย่างดีสมบูรณ์ดังนี้

๑) ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักใคร่สิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุ พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปในทางธรรมว่า ความรักความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดีงามนั้น เมื่อเห็นสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความเอิบอิ่มใจ ครั้นสิ่งหรืองานที่ทำนั้นบรรลุจุดหมายก็รับโสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใสเบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต ถ้าสามารถปลุกเร้าฉันทะให้เกิดอย่างแรงกล้า เกิดความรักในคุณค่าความดีงาม ความสมบูรณ์ของสิ่งนั้นหรือจุดหมายนั้นอย่างเต็มที่แล้ว คนก็จะทุ่มเทชีวิตและจิตใจอุทิศให้แก่สิ่งนั้นเมื่อรักแท้ก็มอบใจให้อาจถึงขนาดยอมสละชีวิตเพื่อสิ่งนั้นได้ เมื่อมีฉันทะนำแล้ว ก็ต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุดให้สำเร็จผลอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้นของงานนั้น ไม่ห่วงพะวงกับสิ่งล่อเร้าหรือผลตอบแทนทั้งหลายจิตใจก็มุ่งมั่นแน่วแน่มั่นคงในการดำเนินสู่จุดหมาย เดินเรียบสม่ำเสมอ ไม่ชาน ไม่สาย ฉันทะสมาธิ จึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้ และพร้อมกับปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดควบคู่มาด้วย

๒) วิริยะ แปลว่า ความอดทน อดกลั้น อดทนบาก บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลุดึงได้ยากนัก มีอุปสรรคมากหรืออาจใช้เวลาเท่านั้นปีเท่านั้นเดือนเขาก็ไม่ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ คนที่มีความเพียร เท่ากับมีแรงหนุนเวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่นมั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นวิริยสมาธิพร้อมทั้งมีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน

๓) จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อหรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้าคิด เรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่นๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้น งานนั้น ขลุกข่วนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกายการแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ๆ บางทีก็ไม่รู้ทำงานลืมวัน ลืมคืน ลืมกินลืมนอน ความมีใจฝักใฝ่เช่นนี้ ย่อมนำไปสู่สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่น แนบสนิทในกิจที่ทำมีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่าเป็นจิตตสมาธิ พร้อมกันนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือ ความเพียร สร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

๔) วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังหย่อน เกินเลย บกพร่องหรือขัดข้อง เป็นต้นในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิ ซึ่งจะเห็นได้ไม่ยากคนมี

วิมังสาเป็นพวกชอบคิด ค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไร ก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่นคิดว่าผลนี้เกิดจากสาเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านั้น ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขที่จุดไหน ฯลฯ เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นตั้งไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่านไม่วอกแวกและมีกำลังเรียกว่าวิมังสาสมาธิ ซึ่งจะมีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย เช่นเดียวกับสมาธิข้ออื่น ๆ^{๑๗}

๒.๒. อธิติบาท ๔ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

จากการทบทวนเอกสารปรากฏว่า มีนักวิชาการและผู้วิจัยได้ศึกษาและอธิบายถึงอธิติบาท ๔ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยกำหนดในการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนานั้น กล่าวถึงเรื่องสมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรที่มุ่งมั่น เจริญอธิติบาทประกอบด้วย วิริยสมาธิปธานสังขารหมายถึง สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอธิติบาทประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียร สร้างสรรค์ เจริญอธิติบาทประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากวิมังสา และความเพียรสร้างสรรค์ เพราะฉะนั้น อธิติบาท ๔ มีองค์ประกอบดังนี้ ฉันทสมาธิ หมายถึง สมาธิที่เกิดจากฉันทะ วิริยะ หมายถึง การปรารถนาความเพียรทางใจ สัมมาวายามะ จิต หมายถึง มโนมานัส มโนวิญญูณธาตุที่สมกัน ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอดุสาหะ ความ ทนทาน ความเข้มแข็ง ความก้าวไปอย่างไม่ถอย ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคองธุระไว้ ด้วยดี วิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยะพละสัมมาวายามะ วิมังสา หมายถึง ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลง ความวิจัยธรรม สัมมาทิวฐิสมาธิ หมายถึง ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ความไม่ส่ายไปแห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิต ภาวะที่จิตไม่ส่ายไป ความสงบ สัมมาสมาธิ (สภาวะที่จิตมีอารมณ์ เดียว) นอกจากนี้ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงอธิติบาทซึ่งได้ทรงแสดงพระธรรม เทศนาที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎก ดังนี้

อธิติบาท ๔ ได้แก่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑) เจริญอธิติบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ๒) เจริญอธิติบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร ๓) เจริญอธิติบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร ๔) เจริญอธิติบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร หลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงความสำเร็จทั้งในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติตามหลักอธิติบาททั้ง ๔ ประการ ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงปฏิบัติมาด้วยพระองค์เองและได้ทรงตรัสสั่งสอนให้พุทธบริษัทได้รู้และปฏิบัติตามจน เป็นที่ประจักษ์ชัดแจ้งและเห็นจริงตามคำสั่งสอนของพระองค์ ดังนั้นที่มาและความหมายของหลัก อธิติบาทจึงมีปรากฏตามในพุทธพจน์ดังนี้ อธิติบาท ๔ ได้แก่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้^{๑๘} ๑) เจริญอธิติบาทที่

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พุทธธรรม , พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘๔๒ – ๘๔๔.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๑ – ๔๖๕/๓๔๒ - ๓๕๗

ประกอบด้วยฉันทาสมาธิและประธานสังขาร ๒) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและประธานสังขาร ๓) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและประธานสังขาร ๔) เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและประธานสังขาร

๒.๓. ในมหาปริณีพพานสูตร

ในมหาปริณีพพานสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงอานุภาพของอิทธิบาท ๔ ประการ ไว้ว่า อานนท์ กรุงราชคฤห์นารีนรมย์ ภูเขาคิชฌกูฏนารีนรมย์ อิทธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญทำให้มาก แล้วทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้วปรารภดี ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง ฟังตำรงอยู่ได้หนึ่งกัลป์หรือเกินกว่าหนึ่งกัลป์ อิทธิบาท ๔ ตถาคตเจริญทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้วปรารภดีแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวังฟังตำรงอยู่ได้หนึ่ง กัลป์หรือเกินกว่าหนึ่งกัลป์^๙

ดังนั้นสรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อเอาชนะปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานต่าง ๆ ตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่งประกอบด้วยฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิด) และวิมังสา (ความไตร่ตรอง)

๓. แนวความคิดด้านชุมชน

๓.๑ ความหมายของชุมชน

จากการศึกษาในแนวทางด้านความคิดในการจัดตั้งชุมชนและการรวมกลุ่มของคนที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนอยู่ร่วมกันอันมีกิจกรรมร่วมกันและมีปณิธานร่วมกันในการทำสิ่งดีงามนั้น ผู้เขียนได้รวบรวมเอกสารของผู้เกี่ยวข้องที่ได้ให้คำนิยามของคำว่าชุมชนไว้เป็นที่น่าสนใจดังนี้

Alvin W. Gouldner กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งครอบครองที่ดินร่วมกัน มีการดำเนินกิจกรรมของชีวิตส่วนใหญ่ร่วมกัน

Arnol W. Green ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยในพื้นที่เล็ก ๆ ติดต่อกันไป มีส่วนแบ่งปัน ในแนวทางของการใช้ชีวิตร่วมกัน

Chaless P. Loomis ชุมชน คือ ระบบสังคมหนึ่งซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และกระทำการกิจกรรมประจำวันเพื่อสนองความต้องการร่วมกัน

Lowry Nelson ชุมชน คือ กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีขอบเขตจำกัดแห่งหนึ่ง มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีความสัมพันธ์ และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

อย่างไรก็ตามเราสามารถสรุปได้ว่า คำว่า ชุมชน หมายถึง พื้นที่ที่มีกลุ่มที่พักอาศัยของประชาชนในลักษณะใดก็ได้ที่อยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็ในเมือง หรือ ชนบท โดยในด้านกายภาพมีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านกาารดำเนินชีวิตร่วมกัน เช่น ถนนหนทาง ไฟฟ้า ประปา วัด โรงเรียน เป็นต้น และคนกลุ่มนี้มีลักษณะทางสังคมตลอดจนกิจกรรมทางสังคม และเศรษฐกิจ บางอย่าง

^๙ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๑/๓๕๒.

ร่วมกันชัดเจน และขอบเขตของชุมชนจะมีอาณาบริเวณที่ชัดเจน ไม่ว่าจะขอบเขตทางธรรมชาติหรือขอบเขตที่สร้างขึ้นเองก็ตาม

๓.๒ ความหมายของเมือง

L. Wirth เมือง หมายถึง บริเวณที่อยู่อาศัยของกลุ่มบุคคลที่หลากหลาย มีขนาดพื้นที่ค่อนข้างใหญ่ และมีความหนาแน่น มีสภาพที่ถาวร

Lewis Mumford เมือง หมายถึง ชุมชนที่มีสภาวะของความมีอำนาจและวัฒนธรรมที่มากมายและแข็งแกร่ง

Spiro Kostof ได้กล่าวถึงความหมายของเมืองไว้ในหลายประเด็น ดังนี้ เมืองคือสถานที่ซึ่งกลุ่มคนที่มีความกระตือรือร้นที่จะมารวมกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมรวมกลุ่มในรูปแบบลักษณะต่างๆ ทั้งนี้ขนาดของเมืองมิได้ถูกกำหนดด้วยขนาด หรือจำนวนประชากร แต่จะถูกกำหนดด้วยความหนาแน่นของชุมชน เช่น เมืองในสมัยอาณาจักรโรมัน ซึ่งมีจำนวนถึง ๓,๐๐๐ เมืองนั้น มีอยู่เพียง ๑๒-๑๕ เมือง เท่านั้นที่มีจำนวนประชากรเกิน ๑๐,๐๐๐ คน โดยมีรัฐบาลกลางคอยควบคุมอยู่ เมืองจะมีลักษณะเป็นกลุ่มเมือง จะอยู่ด้วยกันหลายๆ เมือง เป็นระบบ มีการแบ่งฐานะของเมืองเป็นลำดับชั้น ไหลลงไปถึงหมู่บ้าน ศักดิ์และฐานะของเมือง สามารถบอกได้ด้วยชื่อเมือง เมื่อพิจารณาทางประวัติศาสตร์จะพบว่ามีการระบุโดยภาษา หรือจำนวนประชากร เมืองหมายถึงบริเวณที่มีขอบเขตแน่ชัด ไม่ว่าจะด้วยวัตถุ หรือสัญลักษณ์ ซึ่งจะบ่งบอกความเป็นเมืองได้อย่างชัดเจน เมืองคือ สถานที่ที่มีการแบ่งแยกประเภทของงานตามความถนัด และทักษะ ของประชากร เช่น พระทหาร ช่างฝีมือ เป็นต้น นอกจากนั้นยังแบ่งตามฐานะทางการเงินของประชาชนในเมือง ด้วยความแตกต่างที่ไม่เท่ากัน นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ ศาสนา เผ่าพันธุ์ โดยพบมากในเมืองขนาดใหญ่ เมืองเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการค้าขาย การเกษตรกรรม และเป็นแหล่งอาหารที่เหลือเพื่อ ตลอดจนเป็นที่สะสมทรัพยากรทุกรูปแบบ เมืองมีพื้นที่ชนบท (Rural) ที่มีความสัมพันธ์กันในรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นอาณาบริเวณที่เด่นชัด ไม่ว่าจะเป็นการบริหาร ปกครอง การผลิตอาหาร การให้ความคุ้มครองป้องกัน เมือง คือ สถานที่ที่มักจะมีเอกลักษณ์ที่แน่ชัด บ่งบอกความเป็นตัวของตัวเอง ด้วยองค์ประกอบเมืองทางด้านกายภาพ หรืออนุสาวรีย์ เช่น ระบบท่อน้ำของกรุงโรม หรือ ระบบคูเมืองของทวีปเอเชีย ประกอบด้วยอาคารบ้านเรือน และผู้คน ซึ่งมีชีวิตและวิญญูณสอดแทรกอยู่ทุกอณูของพื้นที่เสมอมา

อย่างไรก็ตาม จากหลากหลายแนวความคิดที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว เราสามารถสรุปใจความได้ว่า เมือง (Urban Area) คือ บริเวณที่มีประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างหนาแน่น เป็นชุมชน (Community) และประชากรส่วนใหญ่มีได้มีอาชีพเกษตรกรรม มีศูนย์กลางทางด้านการบริหารและการปกครอง มีการติดต่อสื่อสาร มีสิ่งก่อสร้าง ถนนหนทาง ทั้งภายในและนอกเมืองและระหว่างเมือง เกิดเป็นลักษณะเฉพาะทางทางด้านกายภาพที่มีความแตกต่างจากชนบทนั่นเอง

๓.๓ ความหมายของชนบท

ชนบท (Rural area) หมายถึง พื้นที่ที่อยู่นอกเขตเมือง โดยทั่วไปมีการตั้งถิ่นฐานเบาบาง ความหนาแน่นของประชากรน้อย มีความเป็นอยู่ในลักษณะของสังคมแบบชนบทการเกษตร ห่างไกลจากศูนย์กลางการบริหารและการบริการ ส่วนใหญ่การใช้ที่ดินในชนบทจะเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร เช่น ที่นา ที่ปลูกพืชไร่ ที่ปลูกไม้ผล และไม้ยืนต้น เป็นต้น

๓.๔ ความแตกต่างของชุมชนเมืองและชนบท

ถ้าจะพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทแล้ว พบว่าปัญหาของการแบ่งแยกลักษณะของชุมชนเมืองและชุมชนชนบท หรือชุมชนใดควรเป็นชุมชนเมืองชุมชนใดควรเป็นชุมชนชนบทยังเป็นปัญหาที่เป็นข้อโต้แย้งกัน Alvin L. Bertrand ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทโดยพิจารณาจากสภาพแวดล้อมหรืออิทธิพลของสิ่งแวดล้อมแบ่งเป็น ๓ ประการ คือ

๑) สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ (Geographic Environment) สภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเต็มไปด้วยความหนาแน่นของอาคาร ประชากร และกิจกรรมแตกต่างจากชุมชนชนบทที่มีสภาพเป็นธรรมชาติ ประชากรส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีที่ตั้งห่างไกลจากศูนย์กลาง

๒) สภาพแวดล้อมทางด้านวัฒนธรรม (Cultural Environment) ชุมชนชนบทมีรูปแบบวัฒนธรรมที่เรียบง่าย เช่น รูปแบบบ้าน การแต่งกาย ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ต่างจากชุมชนเมืองที่มีความซับซ้อนมากกว่า และขาดซึ่งเอกลักษณ์ โดยมากสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของชุมชนเมืองจะเป็นแบบผสมผสานจากการได้รับอิทธิพลจากภายนอก ต่างจากชุมชนชนบทซึ่งมีการควบคุมทางสังคมในรูปแบบไม่เป็นทางการ

๓) สภาพแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) สภาพแวดล้อมทางสังคมของชุมชนชนบทโดยมากเป็นแบบปฐมภูมิ ไม่มีความแตกต่างด้านอาชีพ นับถือศาสนาเดียวกัน มีการดำรงชีพแบบง่าย ๆ ส่วนสภาพแวดล้อมทางสังคมของชุมชนเมืองเป็นระบบที่ต้องการการพึ่งพาอาศัย เนื่องจากแต่ละคนมีความชำนาญเฉพาะอย่างที่แตกต่างกัน และคนในชุมชนเมืองมีวิถีชีวิตที่เป็นปัจเจกบุคคล มีรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเป็นทางการ

๓.๕ ความสัมพันธ์ของชุมชนเมืองและชนบท

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทมีความสัมพันธ์กันทั้งด้านการบริหาร การปกครอง สังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพึ่งพาอาศัยกันทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งจะพบว่าชุมชนชนบทมีระบบเศรษฐกิจแบบปฐมภูมิ (Primary Sector) หรือภาคเกษตรกรรม สามารถยังชีพและเลี้ยงตนเองได้ แต่ยังคงต้องมีความสัมพันธ์กับเมืองในด้านพึ่งพา ด้านอุปกรณ์เครื่องใช้และตลาดจำหน่ายผลผลิต ส่วนเมืองมีระบบเศรษฐกิจแบบทุติยภูมิ (Secondary Sector) ได้แก่ การแปรรูป

และแบบตติยภูมิ (Tertiary Sector) เช่น การค้าและการบริการ นอกจากความสัมพันธ์ที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบต้นไม้ ทั้งในแนวตั้งและแนวนอน ดังต่อไปนี้

๑) องค์ประกอบทางด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ ความต้องการด้านสภาพแวดล้อมของประชาชน คุณค่าความนิยมของสังคม นโยบายของรัฐบาล การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี

๒) ทรัพยากรภูมิภาคและชนบท ได้แก่ ชนบทประกอบด้วยทรัพยากรด้าน แหล่งน้ำ แร่ธาตุ ที่ดิน การเกษตรกรรม ป่าไม้ และแรงงาน

๓) หน้าที่ของเมือง ชุมชนเมืองมีหน้าที่ และกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านการจัดหาที่อยู่อาศัย การศึกษา สันทนาการ การจ้างงาน การบริการด้านแรงงาน การคมนาคมขนส่ง และการค้า

๔) สาธารณูปการของเมือง เช่น บ้านพักอาศัย แพลต โรงเรียน สวนสาธารณะ สถานีรถไฟ ที่ทำการโทรศัพท์ และศูนย์การค้า สถานพยาบาล เป็นต้น

๕) สาธารณูปโภคของเมือง ได้แก่ ระบบระบายน้ำ การกำจัดขยะ ท่อแก๊ส ถนน และอื่นๆ เพื่อความสะดวกและสุขอนามัยของการดำเนินชีวิตในเมือง

โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวมีความสัมพันธ์ทั้งในกลุ่มเดียวกัน และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม เช่น กลุ่มสาธารณูปโภค และสาธารณูปการของเมือง ต้องการทรัพยากรจากชนบทมาเป็นวัตถุดิบ และปัจจัยทางด้านการผลิต ตลอดจนมีความต้องการแรงงาน และหน้าที่บางอย่างของเมือง ในบางกรณีความจำเป็นบางอย่างของเมืองก็เป็นที่ต้องการของชุมชนชนบท เช่น ในแง่ความเป็นศูนย์รวมทางด้านการติดต่อคมนาคม การศึกษา การบริการด้านรักษาพยาบาล เป็นต้น

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า คำว่า ชุมชน หมายถึง พื้นที่ที่มีกลุ่มที่พักอาศัยของประชาชนในลักษณะใดก็ได้ที่อยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นในเมือง หรือ ชนบท โดยในด้านกายภาพมีสิ่งอำนวยความสะดวกในด้าน การดำเนินชีวิตร่วมกัน และคนกลุ่มนี้มีลักษณะทางสังคมตลอดจนกิจกรรมทางสังคม และเศรษฐกิจ บางอย่างร่วมกันชัดเจน และขอบเขตของชุมชนจะมีอาณาบริเวณที่ชัดเจน ไม่ว่าจะ เป็นขอบเขตทางธรรมชาติ หรือขอบเขตที่สร้างขึ้นเองก็ตาม

๔. หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

แนวคิดที่ถูกนำเสนอหรือ หยิบยกขึ้นมาพูดกันมากก็คือ การนำ “ธรรมะ” หรือ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่พึงประสงค์ คือ งานสัมฤทธิ์ ชีวิตริเริ่ม ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละคน ที่เป็นอยู่ในหน่วยงานหรือองค์กร ตั้งแต่ระดับ ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงาน ผู้บังคับบัญชา หรือ ผู้ร่วมงาน ทั้งนี้เพื่อให้แต่ละคนรู้จัก “ทำหน้าที่” ตามบทบาทของตนได้อย่างถูกต้อง ชีวิตของผู้คนในหน่วยงานหรือองค์กรก็就会有ความหมาย และบรรยากาศในองค์กรชุมชนก็จะเป็นมิตรและร่มเย็นเป็นสุข โดยจำแนกแนวคิดในการส่งเสริมการพัฒนาต่างๆ ดังนี้

๔.๑. ส่งเสริมด้านการบริหารชุมชน

สำหรับผู้บริหาร ผู้ที่ทำงานโดยใช้คนอื่น ต้องใช้หลักธรรมสำหรับผู้บริหาร คือ พรหมวิหาร ๔ ซึ่งหมายถึง ธรรมของพรหม หรือ ธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่ เป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชา สามารถปกครองดูแลผู้ใต้บังคับบัญชาหรือ ลูกน้องให้มีความสุข และมีขวัญกำลังใจที่จะทำงานให้มีประสิทธิภาพได้มากที่สุด โดยหลักธรรมในพรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย ซึ่งประกอบด้วย

๑) หลักของความเมตตา : ความรัก หมายถึง รักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข ผู้บริหารควรมีความรัก ความปรารถนาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการให้คำแนะนำ สั่งสอน หรืออบรมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความประพฤติที่เหมาะสมและดีงาม รวมถึงการใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาให้เหมาะสม ถูกกับวัย งาน และความถนัด

๒) หลักของความกรุณา : ความสงสาร หมายถึง ความปราณี ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ผู้บริหารควรมีความกรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการให้ความช่วยเหลือ แบ่งปันน้ำใจ หรือสงเคราะห์ทั้งทางด้านวัตถุ กำลังกายและกำลังใจ รวมถึง การจัดสรรสวัสดิการและผลประโยชน์ เกื้อกูลต่างๆ ให้เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของผู้ใต้บังคับบัญชา

๓) หลักของการใช้มุทิตา : ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีใจอิจฉาริษยา ผู้บริหารควรสนับสนุนและแสดงออกถึงความยินดีเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชา (รวมถึงครอบครัว) มีความสุข หรือ มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตการทำงาน และชีวิตครอบครัว รวมถึง การเชิดชูด้วยรางวัลและแบ่งปันด้วยน้ำใจ และ

๔) หลักของการใช้อุเบกขา : ความวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลาง ผู้บริหารในชุมชนควรมีความปรารถนาดีต่อผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยการช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ ให้มีความสุขในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ด้วยความยุติธรรม ไม่ลำเอียงหรือ อคติต่อผู้ใดผู้หนึ่ง

๔.๒. ส่งเสริมด้านประชาชนในชุมชน

ผู้ปฏิบัติงานหรือคนทำงาน หรือคนในชุมชนชนที่ถูกมอบหมายให้ทำงานจากผู้บริหารหรือภายใต้การกำกับดูแลของผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน หรือผู้บังคับบัญชา ซึ่งผู้ปฏิบัติงานหรือ คนทำงานทุกคนต่างก็ปรารถนาที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานด้วยกันทุกคน ดังนั้น ธรรมะที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติงาน ด้านการบริหาร ทั้งด้านครัวเรือน การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยกำหนดหลักการทาง อิทธิบาท ๔^{๑๐}ประกอบด้วย

๑) ส่งเสริมประชาชนให้เกิด ฉันทะ : ความพอใจ หมายถึง ความรักงาน พอใจกับงานที่ทำอยู่ ผู้ปฏิบัติงานจะต้องชอบหรือ ศรัทธาในงานที่ทำอยู่ จะต้องพอใจที่จะทำและมีความสุขที่ได้ทำงานที่ได้รับมอบหมาย

^{๑๐} สัง.ม. (ไทย) ๑๙ /๑๒๑๗/๒๙๔

๒) ส่งเสริมประชาชนให้เกิด วิริยะ : ความพากเพียร หมายถึง ขยันหมั่นเพียรกับงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งหมั่นฝึกฝนตนเองในอาชีพนั้นๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๓) ส่งเสริมประชาชนให้เกิดมี จิตตะ : ความเอาใจใส่ หมายถึง ความเอาใจรับผิดชอบงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจ หรือ สมาธิจดจ่อกับงานที่ทำ รวมถึงมีความรอบคอบและความรับผิดชอบในงานที่ทำอย่างเต็มสติกำลังความสารถที่มีให้กับตนและชุมชน

๔) ส่งเสริมประชาชนให้เกิดความเข้าใจ ในเรื่องของ วิมังสา : ความสอดส่องในเหตุและผล หมายถึง การวินิจฉัยวิเคราะห์และใช้ปัญญาตรวจสอบงานผู้ปฏิบัติงานจะต้องทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด รวมถึง การมีส่วนร่วม ทำความเข้าใจในงานอย่างลึกซึ้งทั้งในแง่ขั้นตอนและผลสำเร็จ และผลสัมฤทธิ์ของงาน

๔.๔. ส่งเสริมด้านสามัคคีในชุมชน

การทำงานทุกอย่าง ไม่สามารถทำสำเร็จด้วยตนเพียงคนเดียว ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจซึ่งกันและกัน โดยการนำ หลักธรรมในอิทธิบาท ๔ มาเป็นแนวทางในการสร้างพลังสามัคคีด้วยกัน ผ่านวิถีการแห่งการปลูกฝังจากทุกภาคส่วนของชุมชนซึ่งประกอบด้วย

๑) ส่งเสริมด้านสามัคคีผ่านหลัก จันทะ : ความพอใจ หมายถึง สอนให้ทุกคนในชุมชนทำงานร่วมกันของชุมชน ปลูกฝังให้เกิดความรักในกิจกรรมของชุมชน พอใจกับงานของชุมชน พอใจกับงานที่ทำอยู่ ผู้ปฏิบัติงานจะต้องชอบหรือ ศรัทธางานที่ทำอยู่ จะต้องพอใจที่จะทำและมีความสุขที่ได้ทำงานที่ได้รับมอบหมาย .

๒) ส่งเสริมด้านสามัคคีผ่านหลัก วิริยะ : ความพากเพียร หมายถึง สอนให้ทุกคนในชุมชนเสริมสร้างแรงกระตุ้นขยันหมั่นเพียรกับงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้ง หมั่นฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น .

๓) ส่งเสริมด้านสามัคคีผ่านหลัก จิตตะ : ความเอาใจใส่ หมายถึง สอนให้ทุกคนในชุมชนเกิดความเอาใจรับผิดชอบงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจ หรือ สมาธิจดจ่อกับงานที่ทำรวมถึง มีความรอบคอบและความรับผิดชอบในงานที่ทำอย่างเต็มสติกำลัง.

๔) ส่งเสริมด้านสามัคคีผ่านหลัก วิมังสา : ความสอดส่องในเหตุและผล หมายถึง สอนให้ทุกคนในชุมชน เกิดการวินิจฉัยวิเคราะห์และใช้ปัญญาตรวจสอบงานผู้ปฏิบัติงานจะต้องทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด รวมถึง การมีความเข้าใจในงานอย่างลึกซึ้งทั้งในแง่ขั้นตอนและผลสำเร็จผลสัมฤทธิ์ของงาน

ทั้งนี้ได้พบอีกว่า หลักของธรรมด้าน การทำงานเหมาะสมสำหรับการทำงานร่วมกันอีกข้อคือ คือ สังคมวัตถุ ๔ ซึ่งหมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี และเอื้อเพื่อ

เกื้อกูล โดยหลักธรรมในสังคหวัตถุ ๔^{๑๑} ประกอบด้วย ๑) ทาน : เกื้อกูลกันด้วยการให้ หมายถึง การให้ การเสียสละ หรือ การเอื้อเฟื้อแบ่งปันของทุกคนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว ดังนั้น การทำงานจะต้องช่วยเหลือกันแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว รวมถึง การมีน้ำใจที่ดีต่อกัน ๒) ปิยวาจา : ใช้วาจาประสานไมตรี หมายถึง การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับกาลเทศะ ๓) อัตถจริยา : ร่วมสร้างสรรค์อุดมการณ์ หมายถึง การสงเคราะห์ทุกข์ชนิดหรือ การปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องช่วยเหลือกันด้วยกำลังงาน (กาย) กำลังความคิด และกำลังทรัพย์ ๔) สมานัตตา : ร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว หมายถึง การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ดังนั้น การทำงานร่วมกันจะต้องถึงคิดว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข” และผู้ทำงานร่วมกันทุกคนจะต้องไม่ถือตัว มีความเสมอภาค วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทำตนให้เป็นที่น่ารัก น่าเคารพนับถือ และนำให้ความร่วมมือช่วยเหลือ รวมถึง การทำตนให้คงเส้นคงวา มีความมั่นคงในอารมณ์ (Maturity)^{๑๒} หรือการมี EQ ที่ดี

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมที่ใช้ในการทำงานที่กล่าวมา อิทธิบาท ๔ เป็นเรื่องง่าย ๆ ใกล้ตัวที่เราปฏิบัติกันอยู่แล้วในฐานะปัจเจกชน (Individualism) แต่อาจยังขาดความเข้มข้น การเอาจริงเอาจังกันเท่าที่ควร การจัดแบ่งสำหรับผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติงาน และการทำงานร่วมกันตามนัยดังกล่าวเป็นจุดเน้นที่ผู้ดำรงตนในตำแหน่งควรจะให้ความสนใจหรือมีการปฏิบัติในชุดธรรมะนั้นให้มากเป็นพิเศษกว่าคนอื่น แต่มีได้หมายความว่า การปฏิบัติตามชุดธรรมะจะเป็นเอกเทศต่อกัน ทุกชุดธรรมะจะเกื้อกูลต่อกัน และหากทุกคนสามารถปฏิบัติได้พร้อมกันทำหน้าที่ของตนเต็มกำลังความสามารถอย่างสมบูรณ์ ด้วยการให้ คือ ให้ความรัก ความเมตตาต่อกัน ให้น้ำใจไมตรีต่อกัน ให้อภัยกัน ให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน โดยมุ่งดีมุ่งเจริญต่อกันด้วยความบริสุทธิ์ใจและจริงใจ ดังนั้น จึงขอให้พวกเราตั้งจิตอธิษฐานที่จะน้อมนำหลักธรรมและกระแสพระราชดำรัสดังกล่าวมาใช้ในการดำเนินชีวิตและในการทำงาน โดยเฉพาะการรักงานที่ทำ ขยันทำงาน รับผิดชอบงาน และรู้จักไตร่ตรองให้ดีถ้วน รวมถึงการให้ การเกื้อกูลกัน และการปฏิบัติต่อคนอื่นเหมือนกับการปฏิบัติต่อตนเอง เอาใจเขามาใส่ใจเรา ซึ่งทุกคนสามารถทำได้ เพราะทุกอย่างอยู่ที่ใจ ใจที่จะเริ่มทำอะไรใหม่ๆ ให้ชีวิตมีคุณค่าและมีความสุข

ฉะนั้น การประยุกต์ หลักธรรมเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานหรือคนทำงาน คือ ผู้ที่ถูกมอบหมายให้ทำงานจากผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชา ซึ่งผู้ปฏิบัติงานหรือ คนทำงานทุกคนต่างก็ปรารถนาที่จะประสบความสำเร็จในการทำงานด้วยกันทุกคน ธรรมะที่เหมาะสมสำหรับผู้ปฏิบัติงานของคนทำงานในชุมชน ด้วยหลัก อิทธิบาท ๔^{๑๓} ซึ่งหมายถึง ธรรมแห่งความสำเร็จของงาน โดยหลักธรรมในอิทธิบาท ๔ ซึ่งจะช่วยให้การทำงานของผู้ปฏิบัติงานต่อชุมชนได้ดี คือ ๑. ฉันทะ : ความพอใจ

^{๑๑} อัง.จตุ. (ไทย) ๑๓/ ๓๒/

^{๑๒} [ออนไลน์] Maturity (psychological) From Wikipedia, the free encyclopedia [online]

[https://en.wikipedia.org/wiki/Maturity_\(psychological\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Maturity_(psychological)) สืบค้นเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๑

^{๑๓} สัม.ม. (ไทย) ๑๙ /๑๒๑๗/๒๙๔

หมายถึง ความรักงาน- พอใจกับงานที่ทำอยู่ ผู้ปฏิบัติงานจะต้องชอบหรือ ศรัทธางานที่ทำอยู่ จะต้องพอใจที่จะทำและมีความสุขที่ได้ทำงานที่ได้รับมอบหมาย ๒. วิริยะ : ความพากเพียร หมายถึง ขยันหมั่นเพียรกับงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีความขยันหมั่นเพียร ในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งหมั่นฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ๓. จิตตะ : ความเอาใจใส่ หมายถึง ความเอาใจรัับผิดชอบงาน ผู้ปฏิบัติงานจะต้องมีจิตใจ หรือ สมาธิจดจ่อกับงานที่ทำ รวมถึง มีความรอบคอบและความรับผิดชอบในงานที่ทำอย่างเต็มสติกำลัง ๔. วิมังสา : ความสอดส่องในเหตุและผล หมายถึง การพินิจพิเคราะห์และใช้ปัญญาตรวจสอบงานผู้ปฏิบัติงานจะต้องทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด รวมถึง การมีความเข้าใจในงานอย่างลึกซึ้งทั้งในแง่ขั้นตอนและผลสำเร็จและผลสัมฤทธิ์ของงาน

๕. สรุปความ

จากการศึกษาพบว่าหากองค์กรประสงค์จะประสบความสำเร็จในการทำงานตามหลักธรรมที่เสนอในเบื้องต้นนั้น ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ คือหลักอิทธิบาท ๔ ธรรมแห่งความสำเร็จ อิทธิบาท ๔ ธรรมะที่ใช้ในการทำงาน ประกอบด้วย ๑) ฉันทะ คือ ความรักงาน-พอใจกับงานที่ทำอยู่ ๒) วิริยะ คือ ขยันหมั่นเพียรกับงาน ๓) จิตตะ คือ ความเอาใจใส่รับผิดชอบงาน ๔) วิมังสา คือ การพินิจพิเคราะห์ หรือ ความเข้าใจทำ ดังนั้นในด้านชุมชนหากต้องการพัฒนา ควรมีหลักธรรมสำหรับตนเป็นเบื้องต้นก่อน ด้วยการส่งเสริมจากองค์กรทางศาสนาหรือผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยเลือกเฟ้นหลักธรรมในหลักอิทธิบาทธรรม ในการส่งเสริมซึ่งย่อมส่งผลให้เกิดความสำเร็จในการบริหารดังนี้

๑) ส่งผลให้คนในชุมชน มี ฉันทะ : ความรักงาน-พอใจกับงานที่ทำอยู่ อันดับแรกต้องสำรวจตนเองว่า มีความชอบหรือศรัทธางานด้านใด แล้วมุ่งไปในเส้นทางนั้น อาจเริ่มต้นง่าย ๆ ด้วยการตั้งคำถามกับตัวเอง ฉันทำงานเพื่ออะไร ฉันมีความสุขหรือไม่หากงานที่ทำอยู่ไม่ใช่งานที่รักเสียทีเดียวเพื่อเราจะได้มีเวลาค้นหาและปรับเปลี่ยนตัวเอง หรือปรับศรัทธาของตัวเองให้เข้ากับงานที่ทำอยู่อย่างไรก็ตาม เชื่อเถอะว่างานแต่ละอย่างนั้น ไม่มีทางที่ใครจะชื่นชอบไปทั้งหมดทุกระบวนการ ดังนั้น ถ้ามีพอใจที่จะทำ และมีความสุขกับงาน

๒) ส่งผลให้คนในชุมชน : ขยันหมั่นเพียรกับงานที่มี งานทุกอย่างจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียร ความวิริยะจึงเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งที่จะนำคุณไปสู่ความสำเร็จได้ ยิ่งคุณขยันเท่าไรผลตอบแทนที่คุณจะได้รับมันก็มีมากเท่านั้น ที่สำคัญความวิริยะจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความรักในงานจากฉันทะนั้นเอง และความวิริยะไม่ใช่การทำงานแบบเอาเป็นเอาตาย แต่เป็นการหมั่นฝึกฝนตนเองต่างหากทั้งนี้ มีข้อน่าสังเกตสำหรับคนทำงานร่วมกันคือ จะต้องขยันด้วยกันทั้งหัวหน้าและลูกน้อง ยิ่งผู้เป็นหัวหนายังสำคัญมาก ถ้าเป็นคนเกียจคร้าน คิดกินแรงอย่างเดียว ลูกน้องก็มักขยันไปได้ไม่กี่น้ำ เต็มก็รามือกันหมด แต่ถ้าหัวหน้าเอาการเอางาน ก็จะสามารถดึงลูกน้องให้ขยันขันแข็งขึ้นด้วย

๓) ส่งผลให้คนในชุมชน มีจิตตะ : เอาใจใส่รับผิดชอบกับงานที่ทำ จิตใจที่จดจ่อกับงานล้วนเกิดผลดีต่องานที่ทำ จิตตะเป็นธรรมะที่แสดงถึงสติ ความรอบคอบและความรับผิดชอบที่จะตามมา

ซึ่งในสังคมการทำงานปัจจุบันนี้ มุ่งเน้นแย่งชิงตำแหน่งกัน และขัดขวางจนลืมนึกไปว่า งานที่ตนเองต้องรับผิดชอบนั้นคือสิ่งใดกันแน่ จิตตะจึงมีความสำคัญในการทำงานโดยไม่วอกแวกออกไปนอกกลุ่มนอกทาง ดังนั้น เมื่อคุณมีทั้งฉันทะและวิริยะแล้ว จิตตะจะเป็นเสมือนรั้วของเส้นทางที่ไม่ให้ไขว้เขวออกนอกทางสู่ความสำเร็จได้ อย่างไรก็ตาม ปกติคนที่โตเป็นผู้ใหญ่รู้ดีว่า รับผิดชอบ มักจะใส่ใจกับงานอยู่แล้ว เพราะธรรมชาติจะทำให้หยุดคิดยาก แต่เสียอยู่อย่างเดียวคือ ชอบคิดเจ้ากี้เจ้าการแต่เรื่องงานของคนอื่น คอยติ คอยสอดแทรก คอยวิพากษ์วิจารณ์ ในขณะที่ฐานะของตัวเองกลับไม่คิดไม่ดู ซึ่งไม่ส่งผลให้งานของเราดีขึ้น พระพุทธเจ้า จึงทรงสอนให้แก่นักตรวจตรางาน คือให้มีจิตตะ แล้วก็ทรงให้โอวาทสำหรับไว้ด้วยว่า "ควรตรวจตรางานของตัวเอง ทั้งที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำ"

๔) ส่งผลให้คนในชุมชน มี วิมังสา : การพินิจพิเคราะห์และใช้ปัญญาตรวจสอบงาน สุดยอดของวิธีทำงานให้สำเร็จอยู่ในอิทธิบาทข้อสุดท้ายนี้ วิมังสา แปลว่า การพินิจพิเคราะห์ หมายความว่าทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด ไม่ใช่สักแต่ว่าทำ คนเราแม้จะรักงานแค่ไหน บากบั่นเพียงใด หรือเอาใจจดจ่ออยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าขาดการใช้ปัญญาพิจารณางานด้วยแล้ว ผลที่สุดงานก็คั่งค้างและผิดพลาดจนได้ จะเห็นได้ว่า หลักธรรมะที่ใช้ในการทำงาน เป็นเรื่องง่าย ๆ ใกล้ตัว หากเรานำ อิทธิบาท ๔ มาปรับใช้ในการทำงาน รักงานที่ทำ ขยันทำงาน รับผิดชอบงาน และรู้จักไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน ก็จะทำให้ให้องค์กรหรือวิชาชีพเกิดความสำเร็จได้ทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์สังคมโดยรวมได้อย่างสมบูรณ์แบบได้.

หนังสืออ้างอิง

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬายา, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) . พุทธวิธีแก้ปัญหา เพื่อศตวรรษที่ ๒๑ . กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม ๒๕๓๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) . พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรรมการศาสนา ๒๕๔๒ .

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, ๒๕๔๗,

เทพทวี, พระ (ประยุทธ์ ปยุตโต). ๒๕๓๕. พจนานุกรมพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธรรมปิฎก, พระ(ป.อ.ปยุตโต). ๒๕๔๑. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____ ๒๕๔๕. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : สือตะวันออก

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต),. พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

มัลลวีร์ อดุลวัฒน์ศิริ.เทคนิคการให้คำปรึกษา : การนำไปใช้.ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานา.๒๕๕๔.

พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๖

สุรินทร์ การะนนท์ และประสิทธิ์ กุลบุญญา. ความจริงของชีวิต. อุบลราชธานี : วิทยาการออฟเซทการพิมพ์ ๒๕๔๓.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ.(บรรณาธิการ). วัฒนธรรมความตายกับวาระสุดท้ายของชีวิต. กรุงเทพฯ: บริษัทหนังสือดีวัน จำกัด ๒๕๕๐.

ทัศน มหาอนุภาพ นันทา เล็กสวัสดิ์ และกนกพร สุขคำวัง.. ทัศนคติต่อการตายของผู้ป่วยและผู้ป่วยใกล้ตายของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่. รายงานการวิจัยของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๔๓"

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสหพัฒนาไพศาล ๒๕๕๒.

มธุรส ศิริสถิตย์กุล . ความตายในคริสต์ศาสนา. ในโกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะ (บรรณาธิการ), วัฒนธรรม ความตายกับวาระสุดท้ายของชีวิต. . กรุงเทพฯ: บริษัทหนังสือดีวัน จำกัด ๒๕๕๐.

ราตรี ปิ่นแก้ว และมธุรส ศิริสถิตย์กุล.(๒๕๕๐).ชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนา. ใน โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ.(บรรณาธิการ), วัฒนธรรม ความตาย กับวาระสุดท้ายของชีวิต.(หน้า ๑๑๗). กรุงเทพฯ: บริษัทหนังสือดีวัน จำกัด.

รุ่งนรินทร์ ประดิษฐ์สุวรรณ. (๒๕๔๖). Palliative Treatment: Form Cure and Care. การประชุมวิชาการประจำปี พ.ศ.๒๕๔๘ เรื่องการเคลื่อนไหวของสังคมไทยสู่สังคมผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แสวง บุญเฉลิมวิลาศ และ เอนก ยมจินดา. (๒๕๔๖). กฎหมายการแพทย์. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน.

Jonseb, A.R., Siegler, M. and Winslade, W.J. (๒๐๐๒). Clinical ethics : A Practical approach to ethical decision in ethical medicine. (๕th ed.). New York : McGraw – Hill.

เอกสารด้านอินเทอร์เน็ต

http://coursewares.mju.ac.th:๘๑/e-learning๕๐/la๔๗๑/course_chapt_๐๒-๓.html รายวิชา ภาส
ทฤษฎีการวางผังเมืองและผังภาพ โดยคณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบ
สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยแม่โจ้